

7. Краевский В.В. Дидактические основания определения содержания учебника / В.В. Краевский, И.Я. Лернер // Проблемы школьного учебника. – М. : Просвещение, 1980. – Вып. 8. – С. 34–49.
8. Лыков М.Н. Современные требования к структуре и содержанию вузовского учебника по дисциплинам гуманитарного цикла и педагогические условия их реализации : автореф. дис. / М.Н. Лыков ; Институт педагогики и психологии профессионального образования РАО. – Казань, 2008.
9. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В.С. Леднев. – М., 1991. – 86 с.
10. Столетов В.Н. О научных основах отбора содержания образования для учебников / В.Н. Столетов // Проблемы школьного учебника. – М. : Просвещение, 1980. – Вып. 8. – С. 6–16.
11. Теоретические основы содержания общего среднего образования / [под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера]. – М. : Педагогика. – 352 с.
12. Тупальский Н.И. Основные проблемы вузовского учебника / Н.И. Тупальский. – Минск : Вышэйшая школа, 1976. – 183 с.

ЛІСКОВАЦЬКА Х.М.

ЕЛЕМЕНТИ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ В “ПЕДОЛОГІЇ” С.А. АНАНЬІНА

На тлі суспільних перетворень в Україні відбувається активний процес модернізації системи освіти. Провідною сучасною тенденцією є збільшення інтересу до творчої спадщини вчених, які працювали на освітянській ниві в різні часи розбудови держави. Це зумовлено тим, що дані історії вітчизняної та зарубіжної літератури дають можливість розвивати сьогодні ті ідеї, які не втратили своєї актуальності.

Чимало науковців досліджували педагогічну спадщину С.А. Ананьїна, а саме: Н. Дічек, М. Марушкевич, Н. Кошечко, М. Ярошенко. Вони розглядали різноманітні аспекти педагогічної діяльності вченого. Серед дослідників, які аналізували його погляди на педологію як науку про дитину, слід відзначити Н. Кошечко. Проте, на жаль, у сучасній педагогічній науці досі не вирішено проблему внеску С.А. Ананьїна у процес зародження та становлення порівняльної педагогіки. Ретельне вивчення його творчого доробку дасть змогу отримати цілісне бачення особливостей становлення та розвитку української компаративістики.

Мета статті – проаналізувати погляди С.А. Ананьїна на педологію як науку про дитину.

В історії вітчизняної школи та науково-педагогічної думки період 20-х рр. ХХ ст. позначився активними пошуками нових форм навчання та виховання. Надзвичайно популярною в цей період стає педологія, яка в центр свого дослідження ставила особистість дитини та розробляла ефективні методи її розвитку.

Педологія (від грец. παις (παῖδος) – дитина) – наука про дітей, що ґрунтується на визнанні фаталістичної зумовленості долі дітей біологічними й соціальними факторами, впливом спадковості та середовища, які вважає незмінними; заперечує провідну роль навчання й виховання в розвитку дитини. Вона виникла на базі експериментальної педагогіки як її напрям наприкінці ХІХ ст. у США. Перші праці педологічного характеру належать Г.С. Холлу,

Дж. Болдуїну, Е. Мейману, В. Прейеру та ін.). Вважають, що одну з перших педологічних лабораторій заснував американський психолог Е. Торндайк. Головним способом вивчення дітей для педологів виступали тестові випробування на визначення коефіцієнта розумової обдарованості – коефіцієнта інтелекту IQ (Ай-К'ю), що характеризує відношення розумового віку людини до її хронологічного віку. Цей коефіцієнт запровадив австрійський психолог Вільям Штерн. У свою чергу, французький психолог Альфред Біне розробив метричну шкалу, за якою в експериментальних умовах оцінював розумовий вік.

Педологія пов'язувала розвиток людської особистості, насамперед, із спадковістю. Вона вперше зосередила серйозну увагу на необхідності психолого-педагогічного вивчення особливостей розвитку дітей і врахуванні цих особливостей у процесі навчання та виховання. Науковці займались інтенсивними пошуками психологічних методів об'єктивного вивчення учнів.

У жовтні 1922 р. в Київському ІНО розпочав роботу педологічний семінар “для тих з студентів, що бажали б глибшого й ширшого вивчення педологічних дисциплін” [2, с. 269]. У роботі семінару взяли участь викладачі та понад 40 студентів. Протягом 1922–1923 рр. учасниками семінару було розроблено близько 82 тем, серед яких поняття психофізичного розвитку дитини, періоди в розвитку дитини, природа дитячих відчуття і сприйняття, дитяча аперцепція, а також природа дитини шкільного віку. За період існування семінару було організовано звітні публіцистичні виставки, де було представлено таблиці, діаграми, схеми, приладдя з психологічної лабораторії. Керував семінаром професор С.А. Ананьїн.

Степан Андрійович Ананьїн (1875–1942) – видатний педагог і психолог, професор. Народився у м. Змієві Харківської губернії в учительській родині. Здобув освіту на юридичному факультеті Харківського університету (1897) і на історико-філологічному факультеті Київського університету (1905). Закінчивши навчання, С.А. Ананьїн викладав курс дитячої і педагогічної психології. У 1915 р. захистив магістерську дисертацію “Интересъ по ученію современной психологіи и педагогики”. Протягом 1918–1919 рр. С.А. Ананьїн читав лекції з історії педагогіки в університеті та на Вищих жіночих курсах у Києві. З 1920 р. до 1925 р. очолював факультет професійної освіти в Київському інституті народної освіти, працював на педагогічному факультеті Київської консерваторії. Узимку 1942 р. С.А. Ананьїн трагічно загинув, залишивши після себе велику педагогічну спадщину: “Дитячі ідеали” (1913), “Интерес у вивченні сучасної психології і педагогіки” (1915), “Педагогіка” (Курс лекцій, 1917), “Трудове виховання, його минуле й майбутнє” (1924), “Історія педагогічних течій” (Курс лекцій, 1929).

У 1923 р. в журналі “Шлях освіти” на замовлення Київської науководослідної кафедри педології було надруковано працю С.А. Ананьїна під назвою “Педологія”. Вона містить чотири розділи: про термін “педологія”, сучасний стан педології, зміст сучасної педології, завдання та зміст педології.

У першому розділі С.А. Ананьїн дає визначення поняття “педологія”, наводить відомості з історії виникнення терміна: “Самый термин “педология” изобретен в 1893 году в Америке одним из учеников Стенли Холла – Оскаром Хрисманом. По его мысли, им должна обозначаться наука, ставящая своей

целью всестороннее изучение ребенка. Эту мысль Хрисман развил в редактировавшемся им журнале “Педология” в 1894 г.” [1, с. 39]. Окрім того, вчений простежує географію поширення терміна, досліджує на предмет існування педології як окремої галузі науки про дитину такі країни: Америку, Англію, Німеччину, Францію, Бельгію та навіть Росію. С.А. Ананьїн констатує, що в Америці праці, об’єктом дослідження у яких виступала дитина, як правило, зараховують до відділу Child Study (науки про дитину), і лише кілька праць містять у назві термін педологія [1, с. 39]. Порівнюючи стан педології в різних країнах, С.А. Ананьїн доходить висновку, що “в таком же положении обстоит дело с термином педология и в Англии”. Незважаючи на те, що існує журнал під назвою “Paedologik”, у країні категорично відмовляються вживати термін педологія [1, с. 40]. Аналогічну ситуацію спостерігаємо в інших досліджуваних країнах, а саме в Німеччині, Бельгії, Франції.

У другому розділі праці “Педология” С.А. Ананьїн вирішив з’ясувати, чи можна існуючі науки про дитину розглядати як приклади педології. Учений детальніше схарактеризував науку про дитину в Америці, Англії, Німеччині, Бельгії, Франції.

Наприклад, в Америці “под наукой о ребенке, для которой Хрисман придумал наименование “педология”, понимается та наука, которая изучает ребенка преимущественно как предмет воспитания” [1, с. 42].

Розкриваючи зміст науки, учений вдається до елементів зіставлення й порівняння. Зокрема, зазначає, що в Англії, на відміну від Америки, існує менше праць, присвячених вивченню дитини. “Идея об особой научной отрасли – науки о ребенке – здесь, повидимому, и меньше признается, и меньше распространена” [1, с. 42]. Щодо Німеччини, то дитину вивчає кілька галузей науки, наприклад: фізіологія, педіатрія, психологія дитинства, педагогічна психологія, експериментальна педагогіка [1, с. 42]. На думку С.А. Ананьїна, не варто зупинятися на детальному вивченні стану педології у Франції, оскільки “по данному вопросу можно констатировать приблизительно то же положение, что и в Германии” [1, с. 46].

У третьому розділі дослідник з’ясовує зміст наук про дитину. Вивчаючи американську науку, С.А. Ананьїн зауважує, що необхідно розрізняти дві групи праць про дитину: загального характеру та присвячені окремим рисам дитини. С.А. Ананьїн, аналізуючи твори різних учених, виділяє найголовніше, інколи робить це у формі зіставлення. Так, наприклад, пишучи про роботи загального характеру Киркпатрика “Основы науки о ребенке” та Waddle “Введение в психологию ребенка”, науковець підкреслює, що “содержание той и другой книги типично для американских трудов. Из него мы видим, что американские исследователи стараются охватить целиком весь организм ребенка... При этом в обоих трудах выступает практическая точка зрения... В первом труде она явствует уже из самого оглавления; во втором, хотя из оглавления этого не видно, но самое изложение свойств уже свидетельствуют о том” [1, с. 47].

Що ж до Німеччини, то, на думку С.А. Ананьїна, варто розглянути праці про раннє дитинство. Порівнюючи точки зору різних видатних учених, як-то: Прейєра, Штерна, Амента, Грооса, Гауппа, дослідник наголошує: “чем дальше по времени развития ребенка подвигается исследование, тем сильнее и си-

льнее выступают чисто психологические моменты исследования” [1, с. 47]. Незважаючи на те, що одні німецькі вчені досліджують дитячу психологію в контексті загальної психології, а інші зосереджують увагу виключно на дитячій психології, “всем работающим чуждо, однако, воззрение на ребенка, как психо-физиологический организм, почему и содержание их значительно разнится от американских починений...” [1, с. 47]. Як бачимо, С.А. Ананьїн зіставляє праці не лише представників однієї держави, а й кількох країн.

Більш детально науковець зупинився на вивченні найновіших німецьких праць з педагогічної психології. С.А. Ананьїн відзначав, що вони написані з ухилом у педагогічний бік і приділяють велику увагу питанням виховання [1, с. 48]. Порівнявши погляди Штоснера, Габриха та Лая, учений дійшов висновку: “... в Германии труды, рассматривающие ребенка, как предмет воспитания, имеют в виду почти исключительно его психическую сторону” [1, с. 48].

Зауваживши, що “французские исследования ничем не отличаются от немецких”, С.А. Ананьїн підбиває підсумок. Порівнюючи зміст науки про дитину в Америці та країнах Європи, науковець наголошує: “... до сих пор еще не сложилась отдельная дисциплина – наука о ребенке, как таковой, хотя идеи о ней существуют и в большом распространении в Америке, и в меньшем в Европе. И в Америке, и в Европе, когда говорят о ней, термина “педология” не применяют, за исключением Бельгии и России, где ими иногда пользуются” [1, с. 49].

В останньому розділі “Педології” С.А. Ананьїн прагнув викласти свій погляд щодо змісту та завдань науки про дитину. У редакторській примітці до роботи “Педологія” зазначено, що частина праці, де автор “выясняет свои взгляды”, є суперечливою [1, с. 39]. Отже, у розділі “Задачи и содержание педологии” С.А. Ананьїн з’ясовує, на якій підставі дитина повинна стати об’єктом спеціальної науки. Крім цього, знову вдається до порівняння Америки та Європи, відзначає, що в першій уже почалось формування спеціальної науки про дитину, тоді як у другій дитину вивчають фахівці з різних галузей [1, с. 50].

Наприкінці розділу С.А. Ананьїн подає власне бачення педології. Згідно з його теорією, ця наука об’єднує в собі три групи наук про дитину: теоретико-описові, практико-описові та нормативні. У центрі першої групи стоїть дитина як така, у центрі другої – дитина як об’єкт виховання, третьої – процес виховання. З цього випливає така схема: дитина сама по собі, дитина як предмет виховання, процес виховання [1, с. 53]. Цю схему С.А. Ананьїн графічно подав таким чином [1, с. 54].

До кінця 20-х рр. педологія почала претендувати на роль “марксистської науки про дітей”, монополізуючи право на вивчення дитини, усуваючи педагогіку, анатомію й фізіологію дитячого віку, поглинаючи психологію. Надмірне захоплення тестами, за допомогою яких визначали коефіцієнт розумової обдарованості дітей, ігнорування власної діяльності учнів, провідної ролі виховання та навчання в розвитку дитини й інші положення педології викликали серйозну критику, що отримала своє завершення в постанові ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 р. “Про педологічні перекоєчення в системі наркомосів”. Педологію було оголошено псевдо і заборонено.

Педологія. Схема поділу науки про дитину

А. Теоретико-описова	В. Практико-описова	С. Нормативна
----------------------	---------------------	---------------

галузь педології	галузь педології	галузь педології
Предмет – дитина як така	Предмет – дитина як об’єкт виховання	Предмет – виховання дитини, доведення її до стадії зрілості
1. Анатомія	1. Анатомія	1. Гігієна (ортогенезис)
2. Фізіологія	2. Фізіологія	2. Педагогіка (у всіх її розгалуженнях)
3. Фізіологічна хімія	3. Фізіологічна хімія	
4. Антропологія	4. Антропологія	
5. Етнологія й етнографія	5. Етнологія й етнографія	
6. Психологія	6. Психологія	
7. Історія		

Висновки. У творчому доробку вченого чимало праць, які є неоціненним скарбом для сучасної педагогіки. Однак найвагомим є внесок С.А. Ананьїна у розробку інтегрованої педагогічної навчальної дисципліни “Педологія”. Він читав цей навчальний курс до середини 30-х рр. За С.А. Ананьїним, “Педологія” як наука і навчальна дисципліна включала три групи наук про дитину:

– теоретико-описові (предмет – дитина), сюди він відносив анатомію дитинства, підліткового віку, юнацтва, фізіологію, фізіологічну хімію, антропологію, етнологію та етнографію, загальну та індивідуальну психологію дитини, історію життя;

– практико-описові (предмет – дитина як предмет виховання). З-поміж них – анатомія, фізіологія, фізіологічна хімія, антропологія, етнологія, етнографія, психологія дитини, підлітка, юнака, що висвітлюють проблему з точки зору інтересів виховання;

– нормативні (предмет – виховання дитини), основні з них: педагогіка в усіх розгалуженнях, гігієна дитячого віку (вчення про ортобіоз дитини).

Отже, С.А. Ананьїна можна вважати засновником педологічного напрямку у викладанні дисциплін педагогічного циклу у вищих навчальних закладах.

Література

1. Ананьїн С.А. Педологія / С.А. Ананьїн // Путь просвещения. – 1923. – № 4. – С. 39–54.
2. Ананьїн С.А. Педологічний семінар при Київському ІНО 1922–1923 р. / С.А. Ананьїн // Путь просвещения. – 1923. – № 7–8. – С. 269–271.
3. Кошечко Н. Проблема розвитку дитини у педологічних працях Степана Ананьїна / Н. Кошечко // Шлях освіти. – 2006. – № 3. – С. 41–46.
4. Ярошенко М. Педагогічні праці С.А. Ананьїна (1874–1942) / М. Ярошенко // Педагогіка : респ. наук.-метод. зб. – К. : Радянська школа, 1968. – Вип. 7. – С. 92–102.

ЛОПУТЬКО О.А.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ КУРСАНТІВ У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Питання організації самостійної роботи навчального контингенту не є новим. Особливого значення воно набуває в системі навчальних закладів